

Ігор Анатолійович Черкун,
старший викладач кафедри військової підготовки,
Національний університет «Одеська морська академія»,
вул. Дідріхсона, 8, м. Одеса, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПСИХОЛОГІВ ЗАПАСУ В ПРОЦЕСІ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті обговорюються педагогічні умови формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу в процесі військово-спеціальної підготовки. Наголошується на використанні активних методів навчальної діяльності.

Ключові слова: військово-спеціальна компетентність, майбутній офіцер-психолог запасу, студент, педагогічні умови

Постановка проблеми. Концепція розвитку військової освіти в Україні спрямовує військових педагогів на підготовку фахівців із творчим мисленням, здатних пізнавати об'єктивні закони й закономірності природи та суспільства через самостійне конструювання і вирішення навчально-наукових проблем, прийняття рішень для оптимального керування особовим складом та бойовою технікою в екстремальних умовах сучасного бою [11].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про недостатній рівень сформованості військово-спеціальної компетентності майбутніх військових психологів, що уповільнює їх адаптацію до умов виконання службових обов'язків. Перед нами постає певна проблема: з одного боку, у Збройних Силах України існує нагальна потреба у висококваліфікованих психологах, з іншого – спостерігається недостатній рівень сформованості військово-спеціальної компетентності офіцерів, які приходять у війська з військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів.

Ефективність формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу в процесі військово-спеціальної підготовки значною мірою визначається умовами, в яких здійснюється освітній процес. Відомий педагог Ю. К. Бабанський [2] стверджував, що ефективність навчального процесу закономірно залежить від умов, в яких він проходить. С. Л. Рубінштейн [14] стверджував, що зовнішні причини (зовнішній вплив) завжди діють лише опосередковано, через внутрішні умови. Під час пояснення будь-яких психічних явищ особистість виступає як сукупність внутрішніх умов, через які відбиваються всі зовнішні впливи. За визначенням О. Г. Романовського [13], ефективність функціонування педагогічної системи переважно визначається умовами, в яких вона здійснюється, тобто гармонійною сукупністю таких факторів, як зміст навчального матеріалу, особистість науково-педагогічного працівника, педагогічна технологія, освітнє середовище, а також належна організація управлінської практики

студентів. В. В. Серіков [16] під умовами діяльності студентів розуміє поведінку оточуючих, зміст майбутньої діяльності, її складність, новизну, творчий характер, особливості стимулювання дій і результатів, урахування мотивації.

Метою статті є визначення педагогічних умов формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу в процесі військово-спеціальної підготовки.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам визначитись із вибором ефективної концепції військово-спеціальної підготовки майбутніх офіцерів-психологів запасу – це впровадження в освітній процес педагогічних умов успішного використання методики формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу в процесі військово-спеціальної підготовки:

- створення освітнього середовища шляхом організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії на основі програми прищеплення навичок соціально-психологічної роботи (розробленість спецкурсу та практикуму «Військово-спеціальна підготовка майбутніх офіцерів-психологів запасу»);

- використання в процесі військово-спеціальної підготовки активних методів формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу;

- формування позитивної «Я-концепції» майбутнього офіцера-психолога запасу, повне розгортання його особистісного потенціалу у навчально-службовій діяльності.

У процесі навчання в особистісно зорієнтованій ситуації відбувається міжособистісна взаємодія науково-педагогічного працівника і студента. Спільна діяльність включає не тільки комунікативну, а й предметно-практичну взаємодію: «педагог (так само як і весь комплекс дидактичних засобів, що використовуються ним) виконує не роль «фільтра» (пропускання через себе навчальної інформації), а є помічником (консультантом) у роботі слухача, одним із джерел інформації» [6, с. 27]. На думку І. А. Зязюна, науково-

педагогічний працівник в ідеалі стає організатором самостійного навчального пізнання студентів, не головною дійовою особою в процесі навчання, а режисером їх взаємодії з навчальним матеріалом, один з одним і з педагогом.

Аналіз навчальних програм та тематичних планів показує, що численні питання потребують більш поглибленого вивчення із залученням матеріалів наукових досліджень. Оскільки включення додаткових тем і питань завжди викликає труднощі, обумовлені наявністю затверджених програм, що підлягають обов'язковому вивченню, особлива увага приділяється спецкурсам. Так, наприклад, на вивчення спецкурсу «Військово-спеціальна підготовка майбутніх офіцерів-психологів запасу», який є доповненням аудиторного курсу предметів військово-спеціальної підготовки, відводиться спеціальний позааудиторний час.

На основі дослідження В. Л. Сліпчук розроблено вимоги до позааудиторної роботи: зміст позааудиторного заходу повинен бути логічно пов'язаний зі змістом навчального матеріалу, який вивчається; при виборі форм педагогічної роботи необхідно урахувати вікові та індивідуальні особливості (курс навчання, рівень предметної та професійної підготовки та ін.; в процесі вивчення навчальних курсів мають оптимально чергуватись індивідуальні, групові та масові форми роботи; позааудиторна робота повинна носити неперервний характер (не більше одного заходу на тиждень, за винятком предметного тижня або декади) [17, с. 148].

Вивчення спецкурсу «Військово-спеціальна підготовка майбутніх офіцерів-психологів запасу» має на меті виявити та корегувати індивідуальний стиль психолого-педагогічної взаємодії в освітньому процесі; вдосконалити вміння та навички вербального і невербального спілкування у педагогічній взаємодії суб'єкта навчання як військового психолога.

Представлений спецкурс являє собою теоретико-практичну базу для формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів шляхом вироблення практичних умінь і навичок соціально-психологічної діяльності.

Відомо, що за «об'єктної» орієнтації життєдіяльність людини детермінується переважно зовнішніми ситуаціями як її об'єктами. Джерело життєдіяльності при цьому знаходиться поза нею. При цьому людина несвідомо (або напівсвідомлено) поміщає себе в такі ситуації (а з боку здається, що випадково потрапляє в них), коли є внутрішня потреба змінюватися та розвиватися. Це – доля «людини зовнішньої». За умов «суб'єктної» орієнтації для людини характерною є свідомою робота над собою, наприклад, зі зверненням до релігії або психотехнічних прийомів, або до того чи іншого різновиду самоаналізу. Це – доля «людини внутрішньої» [7, с. 16]. Таким чином, суб'єктна орієнтація людини сприяє активному процесу адаптації до соціального середовища завдяки вольовій зміні себе та зміні середовища.

Як свідчать спостереження, бесіди та власний педагогічний досвід, однією з умов успішної навчально-службової діяльності майбутніх офіцерів-психологів запасу постає характер спілкування з ними педагогів, їхнє вміння будувати конструктивні та доброзичливі (суб'єкт-суб'єктні) взаємини, використовувати демократичний стиль спілкування, що досягається завдяки соціально-психологічній, професійній та особистісній готовності педагогів до навчально-виховної діяльності. Суттєвим аспектом є те, що тим педагогам, які характеризуються директивним стилем спілкування зі студентами, бракує педагогічної культури та поваги до них, а результати спостереження свідчать, що багатьом із них властиві авторитарні способи впливу на підлеглих, форми «монологічного», суб'єкт-об'єктного реагування на їхню поведінку. Отже, для успішної організації освітнього процесу важливо, щоб адаптація особистості ґрунтувалась на взаєморозумінні, міжособистісному психічному відображенні, емоційній підтримці, взаємному оцінюванні та корекції самооцінки [15, с. 84].

Відомо, що організаційна структура, яка функціонує в режимі чітко заданих цілей, жорсткої ієрархії прав та обов'язків, потребує постійного адміністративного контролю за дотриманням владно-розподільних повноважень, що призводить до поширення адміністративних рішень, які деталізують систему дій, ролей, діяльність людини в цілому, до збільшення соціальної дистанції між керівниками і підлеглими. Це призводить до суворої регламентації навчально-службової діяльності майбутніх офіцерів-психологів запасу, при цьому вони уникають приймати самостійні рішення, виникає небезпека пасивної адаптації, формування психології пристосування, знижується потреба у творчості як вільному самовираженні. Саме тут важливим є розширення соціально-рольового репертуару студентів.

Вихід особистості студента за межі рольових настанов, розвиток його рольової лабільності, рефлексивності наявної ситуації та дистанціювання від неї, усвідомлення свого місця в ній сприяють формуванню творчої особистості майбутнього офіцера-психолога запасу, здатного виходити у сферу багатозначного розуміння світу й опанування реальністю, реалізуючи при цьому стан надситуативності як здатності суб'єкта виходити за межі однозначних конструкцій «зовнішньої доцільності» [8]. Саме на рівні такої надситуативності та рольової лабільності значно розширюються ресурси соціальної адаптації та соціалізації особистості, що може розглядатися як набуття людьми соціального досвіду та ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання соціальних ролей [9, с. 23]. При цьому основною проблемою соціалізації на стадії юнацького віку, коли відбувається становлення індивідуальності, є проблема рольової дифузії, коли спостерігається ситуація невизначеності у виборі ролей та опануванні ними [5].

Система соціально-рольових тренінгів дозволяє

формувані у студентів творчі вміння переходити від одної соціальної ролі до іншої, підвищуючи їхній адаптаційний потенціал, та звільняє від «полону» рольових ідентифікацій, коли студент вчиться переходити від одного психологічного стану до іншого, не втрачаючи специфічних навичок, що були вироблені у межах окремих психологічних станів та адаптивних реакцій. Отже, коли студент усвідомить, що службові труднощі мають рольовий характер, тренінговий момент для його формування як фахівця, то багато елементів «муштри» будуть сприйматися ним позитивно як певні ресурси саморозвитку [3]. Реалізацією першої педагогічної умови з військово-спеціальної підготовки майбутніх офіцерів-психологів запасу є орієнтованість освітнього процесу на особистість майбутнього офіцера-психолога запасу та моделювання освітнього середовища.

Наступною педагогічною умовою підвищення рівня підготовленості майбутніх офіцерів-психологів запасу до військово-спеціальної діяльності можна вважати введення в освітній процес активних методів навчання з метою забезпечення тісного взаємозв'язку між теорією навчання і практикою майбутньої професійної діяльності військових психологів.

На думку Л. В. Олійника, найбільш ефективна форма навчання повинна базуватися на активному включенні у відповідну дію. У процесі реалізації активних методів навчання відбувається моделювання професійної діяльності і самого навчального процесу. Саме в умовах застосування активних методів навчання вдосконалюються навички професійної практичної діяльності [12, с. 52].

За допомогою активних методів можна розв'язувати ряд завдань: формувати не тільки пізнавальні, але й професійні мотиви та інтереси; виховувати системне мислення спеціаліста, що включає цілісне розуміння не тільки природи і суспільства, але й себе, свого місця у світі; давати цілісну уяву про професійну діяльність; навчати колективної мисленевої та практичної роботи, формувати соціальні вміння та навички взаємодії в спілкуванні, індивідуального та спільного прийняття рішень, виховувати відповідальне ставлення до справи, соціальних цінностей та установок професійного колективу, суспільства в цілому [4, с. 3].

Таким чином, формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів реалізується у вищому навчальному закладі шляхом забезпечення організації практичної навчально-пізнавальної діяльності на основі використання активних методів. Визначений процес включає взаємодію науково-педагогічних працівників та студентів. Нами встановлено, що оптимальний вибір активних методів освітнього процесу визначається різними обставинами: загальними цілями формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів; особливостями і специфікою військово-спеціальної підготовки; цілями, завданнями і змістом

матеріалу конкретного навчального заняття з військово-спеціальних предметів; рівнем підготовленості студентів, їхніми психічними і психофізіологічними показниками, наявністю наочних, технічних й інших матеріальних засобів; рівнем психолого-педагогічної підготовленості та особистих якостей науково-педагогічного працівника. В остаточному підсумку у своїй сукупності вони створюють інструментарій керування процесом розвитку пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів-психологів з метою формування військово-спеціальної компетентності. Оскільки військово-спеціальна підготовка майбутнього офіцера-психолога в умовах вищого навчального закладу визначається цілями, завданнями, характером майбутньої професійної діяльності, то освітній процес повинен стати способом засвоєння знань, умінь, навичок.

Третьою педагогічною умовою формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу є розвиток позитивної «Я-концепції» студента, затвердження суб'єктності, повне розгортання його особистісного потенціалу у навчально-службовій діяльності.

Будучи центральною інстанцією особистості, «Я» виявляє самосвідомість або «Я-концепцію» (уявлення, сукупність знань про себе), а самосвідомість або «Я-концепцію особистості» (ці терміни зазвичай використовуються як синоніми) можна розглядати у площині теорії соціально-психічної адаптації особистості [1]. Важливі механізми кристалізації «Я-концепції» пов'язані із самоусвідомленням, рефлексією, розширенням репертуару соціальних ролей, затвердженням суб'єктності, формуванням творчих якостей студентів вищого навчального закладу, розвитком їхніх вольових якостей і механізмів вольової саморегуляції.

Важливим є також і прийняття студентами на ціннісно-світоглядному рівні вимог, які висуваються майбутньою військовою професією до їх особистісних якостей, що передбачає глибоке засвоєння відповідних знань, навичок і умінь, необхідних для вирішення навчальних та службових завдань. Як засвідчує аналіз відповідних джерел та власний педагогічний досвід, процес набуття майбутнім офіцером-психологом запасу військово-спеціальної компетентності доцільно організовувати за методикою застосування орієнтовного образу майбутньої діяльності поетапно. Перший етап – оволодіння орієнтовним образом професійної діяльності є сукупністю теоретичних знань про послідовність впливів, їхні особливості та доцільність. Другий етап – реальне відтворення орієнтовного образу професійної діяльності – здійснюється під час практичних, лабораторних занять (розроблення тестів, особистісних опитувальників, анкет тощо). Третій етап – самостійні дії за орієнтовним образом професійної діяльності з контролем «вголос». Передбачається самостійне викладення свого розуміння сутності предмета військово-спеціальної підготовки під час семінарських занять, «круглих столів», доповідей на науково-практичних конференціях. Четвертий етап –

відтворення орієнтовного образу діяльності з промовлянням «про себе»: впровадження проблемних методів навчання, виконання творчих завдань, наукових досліджень. П'ятий етап – згорнуті дії за орієнтовним образом професійної діяльності зі значною долею автоматизму під час стажування на посаді військового психолога.

Зазначений дидактичний процес перебуває у нерозривному зв'язку з виховним процесом. Загалом педагогічні умови формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу базуються на положеннях про те, що воно буде найбільш успішним, якщо у цьому процесі елемент новизни посідає помітне місце. Суттєво, що процес формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу орієнтується на певну систему цінностей студентів.

Важливою педагогічною засадою формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу є розвиток у них вольових якостей і культури саморегуляції. Результати спостережень свідчать, що у певній частині студентів виявляється негативне ставлення до фізичних і моральних труднощів військової служби, неусвідомлення їхнього значення в процесі підготовки. Ми вважаємо, що подолання майбутніми офіцерами-психологами запасу труднощів військової служби має відбуватися на перевірені ідеях і технологіях особистісно зорієнтованого навчання та виховання, в яких наголошується на необхідності формування особистості майбутнього військового фахівця. Психологи, педагоги і філософи визнають, що однією з характеристик особистості є її здатність здійснювати творчий вибір, бути вільною, коли свобода особи, її автономність, позитивна «Я-концепція» постають важливими чинниками формування її творчості.

Окрім психолого-педагогічних методів розвитку вольової саморегуляції, формування вольових якостей може здійснюватися на основі рольових тренінгів, оскільки людина являє собою сукупність соціальних ролей, що є основним засобом реалізації її соціальної

активності. Розвиток особистості в плані її вольового самовираження здійснюється шляхом розширення рольового репертуару в процесі звільнення від рольової фіксованості [5].

Важливою умовою формування позитивної «Я-концепції» майбутніх офіцерів-психологів запасу є створення ситуації успіху в навчально-службовій діяльності, коли є особистісне переживання стану радості, задоволення від того, що реалізація мети навчальної діяльності збіглася з очікуваннями або перевершила їх. Вважається, що успішність у навчальній діяльності (незалежно від навчальної дисципліни та типу навчання), переживання успіху в навчальній, ігровій та інших видах діяльності визначають подальшу життєву траєкторію людини, її соціальний статус та загальну успішність у майбутньому дорослому житті [10, с. 10]. Також важливою умовою формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу є розвиток їхнього рольового потенціалу. Саме на цьому має будуватися позитивна «Я-концепція» як здатність усвідомлювати себе у різних соціально-рольових ситуаціях, змітувати іншу людину в ролі виконавця певних функцій або спроекувати, передбачити свою поведінку в певній ситуації, прийняти точку зору іншого, перейнятися його емоційними станами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, педагогічні умови формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу у процесі військово-спеціальної підготовки, які реалізують відібраний і структурований зміст навчального матеріалу з предметів військово-спеціальної підготовки в практичній формі через сукупність методів, форм і засобів навчання, і є основою методики. Напрямом подальшого дослідження є розробка рекомендацій для науково-педагогічних працівників щодо впровадження методики формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-психологів запасу у процесі військово-спеціальної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агаджанян Н. А. Адаптация и резервы организма / Н. А. Агаджанян. – М.: ФиС, 1982. – 176 с.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект / Ю. К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1977. – 254 с.
3. Борисюк С. Л. Основні аспекти концепції виховання курсантів військових інститутів / С. Л. Борисюк, О. В. Вознюк // Тези доповідей XIII міжвузівської науково-методичної конференції ЖВІРЕ. – Житомир: ЖВІРЕ, 2005. – С. 7–8.
4. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М., 1991. – 207 с.

5. Донченко Е. А. Личность: конфликт, гармония / Е. А. Донченко, Т. М. Титаренко. – К.: Политиздат Украины, 1989. – 175 с.
6. Зязюн І. А. Гуманізм освіти ХХІ століття: філософський психологічний аспект / І. А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2002. – № 2. – С. 23-34.
7. Коржова Е. Ю. Психологическое познание человека как субъекта деятельности: автореф... докт. психолог. наук. – 19.00.01 / Е. Ю. Коржова. – Санкт-Петербург, 2002. – 43 с.
8. Кудрявцев В. Т. Выбор и надситуативность в творческом процессе: опыт логико-психологического

анализа проблемы / В. Т. Кудрявцев // Психологический журнал. – 1997. – № 1. – Т. 18. – С. 16-30.

9. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології / М. П. Лукашевич. – К., 1998. – 110 с.

10. Максимов С. Д. Современное состояние генетических исследований в психологии / С. Д. Максимов // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 6. – С. 3-10.

11. Нецадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: монографія / М. І. Нецадим. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – 852 с.

12. Олійник Л. В. Активні методи навчання та їхня роль у психолого-педагогічній підготовці майбутніх магістрів військово-соціального управління / Л. В. Олійник // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2013. – № 4. – С. 51-57.

13. Романовский О. Г. Теоретические та методологические основы подготовки инженера в высшем учебном заведении к будущей управленческой дея-

тельности: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / О. Г. Романовский. – К., 2000. – 490 с.

14. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание, о месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С. Л. Рубинштейн. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – 328 с.

15. Рудов Б. А. Адаптованість курсантів молодших курсів до навчання у вузі / Б. А. Рудов // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 5. – Вінниця: РВВ ДП «Державна картографічна фабрика», 2001. – С. 41-43.

16. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М.: Логос, 1999. – 272 с.

17. Сліпчук В.Л. Організація позааудиторної роботи у процесі вивчення природничих дисциплін у медичному ліцеї / В.Л. Сліпчук // Компетентія вчителя в полі культурному просторі / За заг. ред. Г. Є. Гребенюка. – Луганськ-Харків., 2007. – С. 148-153.

REFERENCES

1. Agadzhanian, N. A. (1982). *Adaptatsiya i rezervy organizma [Organism's adaptation and reserves]*. Moscow: FiS [in Russian].

2. Babanskiy, Yu. K. (1977). *Optimizatsiya protsessy obucheniya: obshchedidakticheskiy aspekt [Teaching process optimization: general didactic aspect]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].

3. Borisjuk, S. L., Voznyuk, O. V. (2005). Osnovni aspekty kontseptsii vykhovannya kursantiv viiskovykh institutiv [Basic aspects of the concept of educating military institutions cadets]. *Tezi dopovidey XIII mizhvuzivskoi naukovy-metodychnoi konferentsii ZhVIRE – Proceedings of the 13th multi-university conference* (pp. 7-8). Zhitomir: ZhVIRE [in Ukrainian].

4. Verbitskiy, A. A. (1991). *Aktivnoe obuchenie v vysshey shkole: kontekstnyy podkhod [Active teaching at university: context approach]*. Moscow [in Russian].

5. Donchenko, E. A., Titarenko, T. M. (1989). *Lichnost: konflikt, harmoniya [Personality: conflict, harmony]*. Kyiv: Politizdat Ukrainy [in Russian].

6. Zyazyun, I. A. (2002). Humanizm osvity XXI stolittia: filosofskiy psikhologichnyi aspekt [Humanism in the education of the 21st century: philosophic psychological aspect]. *Teoriya i praktika upravlinnya sotsial'nimi sistemami: filosofiya, psikhologiya, pedagogika, sotsiologiya – Theory and practice of social systems management philosophy, psychology, pedagogy, sociology*, 2, 23-34 [in Ukrainian].

7. Korzhova, E. Yu. (2002). Psikhologicheskoe poznanie cheloveka kak subekta deyatelnosti [Psychological cognition of a person as a subject of activity]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Saint Petersburg [in Russian].

8. Kudryavtsev, V. T. (1997). Vybor i nadsituativnost v tvorcheskom protsesse: opyt logiko-

psikhologicheskogo analiza problemy [Choice and oversituationality in the creative process: the experience of the logical psycholgoical analysis of the problem]. *Psikhologicheskii zhurnal – Psychological journal*, 1, 16-30, (Vol. 18) [in Russian].

9. Lukashevich, M. P. (1998). *Sotsializatsiia. Vychovni mekhanizmy i tekhnologii [Socialization. Educational mechanisms and techniques]*. Kyiv [in Ukrainian].

10. Maksimov, S. D. (2000). Sovremennoe sostoyanie geneticheskikh issledovaniy v psikhologii [Modern state of genetic studies in psychology]. *Praktichna psikhologiya ta sotsialna robota – Practical psychology and social work*, 6, 3-10. [in Russian].

11. Neshchadim, M. I. (2003). *Viiskova osvita Ukraini: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka: monografiia [Military education in Ukraine: history, theory, methods, practice: monograph]*. Kyiv: Vidavnicho-poligrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].

12. Oliynik, L. V. (2013). Aktyvni metody navchannia ta ikhnia rol u psykhologo-pedahohichnii pidhotovtsi maibutnikh mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia [Active teaching methods and their role om psycho-pedagogical training of future masters of military social administration]. *Teoriya i praktika upravlinnya sotsialnymi sistemami: filosofiya, psikhologiya, pedagogika, sotsiologiya – Theory and practice of social systems management: philosophy, psychology, pedagogy, sociology*, 4, 51-57 [in Ukrainian].

13. Romanovskiy, O. G. (2000). Teoreticheskie ta metodologicheskie osnovy podgotovki inzhenera v vysshem uchebnom zavedenii k budushchey upravlencheskoy deyatelnosti [Theoretical and methodological bases of preparing engineers at universities for

future administration]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Russian].

14. Rubinshteyn, S. L. (1957). *Bytie i soznanie, o meste psikhicheskogo vo vseobshchey vzaimosvyazi yavleniy materialnogo mira [Being and consciousness, about the place of the psychological in the interconnection of the phenomena of the material world]*. Moscow: Izd-vo AN SSSR [in Russian].

15. Rudov, B. A. (2001). *Adaptovanist kursantiv molodshikh kursiv do navchannya u vvuzi [Junior cadets' adjustment for studying at a university]*. *Naukovi zapiski. Seriya: Pedagogika i psikhologiya – Scientific notes. Pedagogy and psychology*, 5, 41-43. Vinnitsya: RVV DP «Derzhavna kartografichna fabrika» [in Ukrainian].

16. Serikov, V. V. (1999). *Obrazovanie i lichnost. Teoriya i praktika proektirovaniya pedagogicheskikh sistem [Education and personality. Theory and practice of planning educational systems]*. Moscow: Logos [in Ukrainian].

17. Slipchuk, V. L. (2007). *Orhanizatsiia pozauditornoi roboty u protsesi vyvchennia pryrodnychkh dystsiplin u medychnomu litsei [Organization of extracurricular activities in the process of studying sciences at a methodical vocational school]. Kompetentsiia vchytelia v poli kulturnomu prostori – Teacher's competence in a multicultural environment*. G. Ye. Grebenyuk (Ed.). Lugansk-Kharkiv [in Russian].

Игорь Анатольевич Черкун,

*старший преподаватель кафедры военной подготовки,
Национальный университет «Одесская морская академия»,
ул. Дидрихсона, 8, г. Одесса, Украина*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ВОЕННО-СПЕЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ-ПСИХОЛОГОВ ЗАПАСА В ПРОЦЕССЕ ВОЕННО-СПЕЦИАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

В статье обсуждаются педагогические условия формирования военно-специальной компетентности будущих офицеров-психологов запаса в процессе военно-специальной подготовки. Рассмотрены педагогические условия успешного внедрения методики формирования военно-специальной компетентности будущих офицеров-психологов запаса в процессе военно-специальной подготовки: создание образовательной среды путем организации субъект-субъектного взаимодействия на основе программы привития навыков социально-психологической работы (разработанность спецкурса и практикума «Военно-специальная подготовка будущих офицеров-психологов запаса»); использование в процессе военно-специальной подготовки активных методов формирования военно-специальной компетентности будущих офицеров-психологов запаса; формирование положительной «Я-концепции» студента, утверждение субъектности, полное развертывание его личностного потенциала в учебно-служебной деятельности. Выполнением первого педагогического условия является ориентированность образовательного процесса на личность будущего офицера-психолога запаса и моделирование образовательной среды. Следующим педагогическим условием повышения уровня подготовленности будущих офицеров-психологов запаса в военно-специальной деятельности можно считать введение в образовательный процесс активных методов обучения с целью обеспечения тесной взаимосвязи между теорией обучения и практикой будущей профессиональной деятельности военных психологов. Третьим педагогическим условием формирования военно-специальной компетентности будущих офицеров-психологов запаса является формирование положительной «Я-концепции» студента, утверждение субъектности, полное развертывание его личностного потенциала в учебно-служебной деятельности. Перечисленные педагогические условия реализуют отобранное и структурированное содержание учебного материала по предметам военно-специальной подготовки в практической форме через совокупность методов, форм и средств обучения и являются основой методики.

Ключевые слова: военно-специальная компетентность, будущие офицеры-психологи запаса, студент, педагогические условия.

Ihor Cherkun,

*senior lecturer, Department of Military Training,
National University "Odessa Maritime Academy",
8, Didrikhsona Str., Odessa, Ukraine*

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FUTURE RESERVE OFFICERS-PSYCHOLOGISTS' SPECIAL MILITARY COMPETENCE FORMATION DURING MILITARY TRAINING

The following pedagogical conditions for the successful implementation of the technique aimed at the formation of special military competence of future reserve officers-psychologists in the process of military training have been distinguished: creating educational environment by organizing subject-subject interaction based on the programme for the development of the skills of social and psychological work (special course "Military training of future reserve officers-psychologists"); using active methods of future reserve officers-psychologists' special military competence formation in the process of military training; forming students' positive self-concept, approval of subjectivity, the full development of students'

potential in educational and professional activities. The first pedagogical condition involves the person-centered educational process and educational environment planning. The second condition is implemented by means of using active teaching methods in the educational process aiming to ensure close relationship between training theory and practice for future professional activities of military psychologists. The third pedagogical condition of future reserve officers-psychologists' military competence formation is implemented through the development of students' self-consciousness, reflection, creative skills, volitional qualities and mechanisms of volitional self-regulation, etc. The above mentioned pedagogical conditions are considered to be the core of the developed technique aimed at the development of future reserve officers-psychologists' military competence formation, which will be described in the further studies. Besides, the further research involves suggesting recommendations for scientific and pedagogical staff in using this technique.

Keywords: special military competence, future reserve officers-psychologists, student, pedagogical conditions.

Подано до редакції 05.12.2016

Рецензент: д. пед. н., проф. І. Л. Гончар

UDC: 371.68: 373.6: 37.032

Nadiia Grytsyk,
*PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), associate professor,
Department of Foreign Languages,
Chernihiv National Pedagogical University named after T. G. Shevchenko,
53, Hetmana Polubotka Str., Chernihiv, Ukraine*

CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING: APPROACH TO TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES

“CLIL – Content-language integrated learning – refers to situations where subjects, or parts of subjects, are taught through a foreign language with dual-focused aims, namely the learning of content and the simultaneous learning of a foreign language.”
David Marsh, 1994, Finland

The subject of this paper is presenting the description of CLIL – Content and Language Integrated Learning – in the context of language learning in higher educational institutions. CLIL describes a pedagogical approach in which the language and subject area content are learnt in combination. The generic term CLIL describes any learning activity where the language is used as a tool to develop new learning from a subject area or theme. CLIL is a special approach to delivering content in education: a non-linguistic subject is not taught in a foreign language, but by means of a foreign language. Through this kind of educational provision, students gain knowledge of some special subjects in the curriculum, at the same time mastering their language skills. CLIL is based on the principles of ‘4C’ (communication, content, cognition, culture). CLIL is promoted as means of solving problems as case study. The author of this article regarded CLIL as an efficient instrument of learning ESP as a means of motivating students for further studies. The article highlights CLIL as integral part of ESP course. The article touches upon the issues related to the opportunity for implementing these methods that are widely used in the European Union in higher education in Ukraine, the conditions under which these methods can be realised are determined. The author also makes conclusion that integrating CLIL approach in ESP course will make it possible to enhance the university foreign language training and improve the quality of the teaching process arrangement.

Keywords: content and language integrated learning (CLIL), principles of CLIL, English for Specific Purposes (ESP), foreign language (FL), General English (General English), higher educational institutions.

Introduction. In the modern world, with the development of international relations in the political, socio-economic and cultural spheres of society, the role of the English language, which is considered to be the most accepted form of communication in the business world, significantly increases. The key to successful professional activity of any specialist is the knowledge not only of General English (GE), but also acquisition of professional foreign language (FL) competence. That is why, such discipline as English for Specific Purposes (ESP) is

taught at higher educational institutions for students of non-linguistic specialities.

In this context ESP approach plays an important role that helps to form students' ability of FL communication in specific professional, business, scientific spheres and situations considering the features of professional thinking. The study of foreign (S. Burger, M. Wesche, M. Migneron, N. Cloud) and Ukrainian (O. Tarnopolskyi, S. Kozhushko, Z. Korneva) scientists' works shows that a